

דין חציצה בשערך נמו, כיון שהוא חייב טבילה, דאורייתא נינהו?

דכתיב, "ורחץ את בשרו במים", ודרשינן: "את", לרבות את הטפל לבשרו. ומאי ניהו — שערך, שאף הוא טעון טבילה. (84)

ומתרתת הגמרא: אלא, כי אתאי הלכתא למשה מסיני, לכדרכי יצחק.

דאמר רבי יצחק:

רבי יצחק מונה כמה חילוקי דינים לענין חציצה בטבילה:

ב-1 א. דבר תורה, קבלה היא בידינו, הלכה למשה מסיני, כי דוקא אם החציצה היא על רובו ומקפיד עליו — חוצין. וכגון, שהיה רוב שערך מטונף בטיט, (85) או שהיו רוב

שערותיו (86) קשורות כל אחת בפני עצמה. (87)

ב. וטינוף שאינו מקפיד עליו — אינו חוצין, לפי שהוא כחלק מגופו, הואיל ואין דעתו ליטלו משם.

ג. ונזרו חכמים על רובו שאינו מקפיד, הואיל ודומה קצת לחציצה דאורייתא כיון שהחציצה על רובו, משום רובו המקפיד. שחוצין דאורייתא.

ד. וכן גזרו על מיעוטו המקפיד, שדומה קצת לחציצה דאורייתא לענין ההקפדה, משום רובו המקפיד.

ומקשה הגמרא: וליגזר נמי על מיעוטו שאינו מקפיד משום מיעוטו המקפיד?

אי נמי, נגזור עליו משום רובו שאינו מקפיד?

שמשערין הגוף והשער ביחד, הואיל ואין השער נחשב כדבר בפני עצמו. וביאור מחלוקתם עיין בילקוט מפרשים.

86. הקשה השפת אמת: ברש"י מבואר שדוקא אם היו מעט משערותיו קשורות, נחשבת היא כחציצה על מיעוט שערך, אבל אם היו רוב שערותיו קשורות נדונת היא כחציצה על רובו. וצריך עיון, דלכאורה אם קשורה כל שעה באמצעה גם כן הוי מיעוט, שהרי רק מקום הקשר חוצין?! ועיין שם מה שתירץ.

87. כתב התוספות הרא"ש, שלולא ההלכתא הייתי אומר שאפילו מיעוט שאינו מקפיד חוצין, לפי שיש לטבול כל בשרו במים, ולא נאמרה ההלכתא אלא להקל. אבל התוספות ישנים בעירובין [יט ב] כתבו: דאי לאו הלכתא הוה

84. הקשו האחרונים: הרי מפסוק זה לא למדנו אלא שגם השיער צריך טבילה, אבל דין חציצה בשיער מנלן?! וכתב הפני יהושע: כיון שדין חציצה נלמד מאותו פסוק דמרכינן שיער לטבילה, משמע שגם דין החציצה נאמר גם בשיער.

85. כן הוא לשון רש"י. והתוספות בעירובין דקדקו מדבריו, מדפירש בשערך ולא בבשרו, משמע, שאם היתה החציצה בבשרו אפילו מיעוט שאינו מקפיד חוצין. וכן הביאו התוספות בסוגיין בשם יש מפרשים.

אבל הריטב"א בעירובין [ד ב] כתב, שלא נתכוון רש"י לכך, אלא להשמיענו שבחציצה בשיער משערין ברוב ומיעוט של השיער, ואין לשער ברוב הגוף והשיער, וזהו כדעת הגאונים ז"ל, ושלא כדברי הרמב"ם ז"ל הסובר

ומתרצת הגמרא: **היא גופא גזירה**, זה שרובו שאינו מקפיד, ומיעוטו המקפיד, שהם חוצצים, אין זה אלא מגזירת חכמים, שהרי מדאורייתא רק רובו המקפיד חוצץ, וכי **אנן ניקום וניגזר גזירה** (88) **לגזירה?** (89)

ואם כן, מסקנת הגמרא, שאמנם את עיקר דין חציצה למדנו מפסוק מפורש, אבל כל אותן פרטי דינים נמסרו למשה בניני.

ושבה הגמרא לבאר: **מחיצין** — **הא דאמרן**. הלכה למשה מסיני שצריך בסוכה גובה עשרה טפחים.

ומקשה הגמרא: **הניחא לרבי יהודה** [לעיל ה ב], שאינו לומד את שיעור גובה הסוכה מפסוקים, לכן צריך הלכה למשה מסיני.

אלא לרבי מאיר, הלומד את גובה הסוכה מהכרובים, **מאי איכא למימר?** למה צריך הלכתא של מחיצה?!

ומתרצת הגמרא: **כי אתאי הלכתא** —

ללמדנו הלכות אלו:

"גוד" — כאשר אין הדופן מגיעה עד לסכך, רואין אנו כאילו הדופן נמשכת ועולה למעלה, עד לסכך, וכשרה הסוכה. וזה הנקרא **"גוד אסיק"** [משוך והעלה].

וכן להיפך, כאשר אין הדופן מגיעה לקרקע הסוכה, רואין כאילו הדופן יורדת למטה עד קרקעית הסוכה, וזה נקרא **"גוד אחית"** [משוך והורד].

ב. **"לבוד"** — כל חלל שהוא פחות מג' טפחים רואים אותו כאילו הוא סתום ומחובר, או שאין מתחשבים בו כדבר המפסיק.

ג. **"דופן עקומה"** — אם יש בקצה הסוכה סמוך לדופן סכך פסול פחות מד' אמות לדופן, מכשירין את הסוכה על ידי דופן עקומה, ורואין את הסכך הפסול הסמוך לדופן כאילו הוא חלק מהדופן אלא שהתעקם.

יהיה מעתה חוצץ מדאורייתא, כדין רובו המקפיד. ואם כן, למה לא נגזור על מיעוט שאינו מקפיד אטו רובו שאינו מקפיד, שהוא עתה חוצץ מדאורייתא?!

והביאו בשם הגר"ח מבריסק לתרץ: הרי בחציצה של רובו שאינו מקפיד, הוא אינו צריך להסיר את כל החציצה מחמת הקפתו, אלא דיו שיסיר רק חלק מועט מהרוב, באופן שישאר בו רק מיעוט של חציצה, ואז תהיה החציצה מיעוט שאינו מקפיד, שאינו חוצץ כלל. ונמצא, שהקפתו היא רק על החלק המועט שעושה את החציצה לרוב, ואם כן, הרי הוא מקפיד רק על מיעוט, ואין זה אלא מיעוט המקפיד, שהוא חוצץ רק מדרבנן. וראה עוד בילקוט מפרשים.

אמינא דוקא אם החציצה על פני כולו הוי חציצה, אבל אם לא היתה אלא על רובו אינה חוצצת, קא משמע לן דאפילו רובו חוצץ.

88. הא דאמרין בש"ס שאין גזרין גזירה לגזירה, ילפינן מהפסוק "ושמרתם את משמרת", שדרשו חכמים: עשו משמרת — כלומר גזירה, למשמרתי — לתורתך, ולא משמרת למשמרת, שלא יעשו גזירה לגזירה, רש"י ביצה ב ב.

89. מקשים האחרונים: כיון שרובו שאינו מקפיד חוצץ מדרבנן, הרי מעתה הוא מקפיד עליו, כדי שלא יכשל באיסור דרבנן, וכתוצאה מהקפתו,

שנינו במשנה: וסוכה שאין לה שלש דפנות פסולה.

תנו רבנן: דפנות הסוכה צריכות להיות לפחות שתיים כהלכתן, שלימות ועומדות בזוית ישרה, והדופן השלישית דיה אפילו טפה.⁽⁹⁰⁾

רבי שמעון אומר: צריך שלש דפנות כהלכתן, ודופן רביעית דיה אפילו טפה.

ומבאר הגמרא: במאי קמיפלגי?

רבנן סברי: יש אם למסורת. אופן כתיבת התורה ומסירתה על ידי משה לבני ישראל הוא העיקר, ולא כדרך שהיא נקראת. ולעיתים יש הבדל בין המשתמע מהכתוב למשתמע מהקריאה.

ורבי שמעון סבר: יש אם למקרא. העיקר הוא המשתמע מהקריאה, ולא המשתמע מהכתוב, כאשר סותרים הדברים זה את זה.⁽⁹¹⁾

לכן **רבנן סברי:** יש אם למסורת, ושלושה פסוקים נאמרו בפרשת סוכה: "בסכת תשבו", "ישבו בסכת", ו"כי בסכות הושבתו". — **הרי כאן ארבע** דפנות לפי מסורת הכתוב.

וכך דרשו חכמים: באותם פסוקים שמנינו לעיל, כתוב פעמיים "בסכת" חסר האות ו', והרי הם לפי המסורת כאילו נכתבו בלשון יחיד. ופעם אחת נכתב "בסכות" מלא, ומיעוט רבים הוא שנים. לכן "בסכות" זה, בצירוף שני ה"סכת" החסרים, הרי הן ארבע דפנות.

דל חד, הפחת קרא אחד לדורשו לגופיה, ללמד את עיקר חיוב מצות סוכה,

פשו להו, נותרו מתוך הארבע תלתא. ובא הכתוב ללמד דין ג' מחיצות.

אלא ששתים מהן צריך שיהיו שלימות כהלכתן, ואתאי הלכתא למשה מסיני ונרעתה למחיצה שלישית, ואוקמה אטפה, שאין צריך לעשותה ארוכה על פני כל הסוכה, ודיה בטפה.

אבל **רבי שמעון סבר:** יש אם למקרא, וממילא שלושת הפסוקים, "בסכות" "בסכות" "בסכות", נדרשים כולם בלשון רבים, שהרי לפי לשון מקרא כולן לשון רבים הן, ומיעוט רבים שנים, הרי כאן אפשרות לרבות שש מחיצות.

דל חד, הפחת אחד קרא לגופיה, ולא תדרוש מהפסוק הראשון כלל — **פשו** להו, נשאר שני פסוקים, מהן נלמד שצריך ארבע

90. ומה ששנינו "ושאין לה שלוש דפנות פסולה", היינו באופן הזה, ששתי מחיצות עשויות כהלכתן, והשלישית אינה אלא טפה, שפת אמת. וכתב עוד באופן אחר: דאמנם מדאורייתא די בדופן שלישית טפה כמבואר בסוגיין, אבל מדרבנן צריך לעשות שלוש מחיצות שלימות! ומה ששנינו שצריך שלוש

דפנות, ומשמע שצריך שיהיו שלימות זהו רק מדרבנן. וכן מבואר להלן ז א, דברוח שלישית מלבד הטפה צריך גם צורת הפתח להשלים דופן שלישית מדרבנן.

91. כתב הר"ף: הא דאמרו יש "אם" למקרא ולמסורת, ולא אמרו "אב" כמו בנין אב, לפי

מחיצות, ומתוכן צריך שלש כהלכתן, שלימות לכל אורך הסוכה,

אתאי הלכתא למשה מסיני, והרעתה למחיצה רביעית, ואוקמתה אטפח.

ואי בעית אימא: דכולי עלמא סברי יש אם למקרא, ופשוו להו ארבעה.

והכא בהא קמיפלגי;

מר סבר, דהיינו רבנן: סככה של סוכה נמי בעיא ללמודו מקרא, ויש להפחית אחד ללמדנו שיש לסכך את הסוכה, וממילא נותרו רק ג' מחיצות, ואתא הלכתא גרעא לשלישית ואוקמא אטפח.⁽⁹²⁾

ומר סבר, רבי שמעון: סככה לא בעיא קרא. אלא מעצם משמעות הפסוק הראשון כבר ידענו דין סכך, שהרי בלא סכך אינה סוכה. לפיכך ד' מחיצות הן, ואתא הלכתא גרעא לשלישית ואוקמא אטפח.

ואיבעית אימא: דכולי עלמא סברי יש אם למסורת, ופשוו להו תלתא למחיצות, והכא בהא קמיפלגי:

מר סבר, רבנן: כי אתאי הלכתא למשה מסיני, לגרע לדופן שלישית עד טפח.

ומר סבר רבי שמעון, לא באה ההלכתא לגרע, אלא כי אתאי הלכתא — להוסיף טפח נוסף על ג' המחיצות המחויבות מעיקר הדין.

לפי שלא נאמר דין ג' מחיצות אלא לשעת הדחק, ומהלכה למשה מסיני למדנו שלכתחילה יש להוסיף מקצת דופן רביעית.

ואיבעית אימא: דכולי עלמא סברי כי אתאי הלכתא — לגרע, וכמו כן סברי יש אם למסורת, והכא בדורשין תחילות קמיפלגי; וכפי שיבואר:

מר סבר, רבי שמעון: דורשין תחילות, דורשין אף את הפסוק הראשון שבא ללמד את עיקר הדין, והרי הן ארבע, ואתא הלכתא גרעא לרביעית שאין צריך לעשותה אלא טפח.

ומר סבר, רבנן: אין דורשין תחילות, וממילא יש רק שלושה פסוקים ללמד דין מחיצות, ואתא הלכתא גרעא לשלישית אטפח.

רב מתנה אמר: טעמיה דרבי שמעון מהכא: "וסכה תהיה לצל יומם מחרב, ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר", ובלא ארבע מחיצות אינה מחסה מזרם, שהרי הרוח נושבת דרך הצד הפרוץ.⁽⁹³⁾

נדע שצריך לעשות לה דופן שלישית?! וכתב, שהסכך לא צריך פסוק בפני עצמו, אלא נחשב הוא כאחת מן הדפנות, ואם כן כיון דפשוו להו ד' ואחד מהם זה הסכך נותרו ג' לדפנות, והערוך לנר מיישב באופן אחר עיין שם.

93. כן פירש רש"י. אבל התוספות פירשו: "וסוכה תהיה לצל יומם מחורב" הרי אחת,

שכאשר אותו דבר נעשה עיקר ללמוד ממנו, קורין אותו אב, אבל במקום שאין למדים ממנו דברים אחרים, אלא להודיע על מה אנו סומכים, קורין להן אם, שהקריאה אינה לשון זכר אלא לשון נקיבה.

92. הקשה מהר"ם: הרי לכולי עלמא צריך חד קרא לגופיה, דאם לא כן פשוו להו שש, אם כן אם סככה בעי קרא לא נותרו אלא שתיים, ומנין

עתה דנה הגמרא: **ואתו טפח לרבנן**, ששתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, **היכן מעמידו?**

[ראש תור הוא תלם בסוף השדה, שהתלמים כלים שם באלכסון].

שתיק רב, ולא השיב לדבריהם. (96)

איתמר נמי, אמר שמואל משמיה דלוי: מעמידו כנגד היוצא. וכן מורין בי מדרשא: מעמידו כנגד היוצא ולא כנגד ראש תור.

אמר רב: מעמידו כנגד היוצא, כאשר שתי הדפנות עומדות בזוית ישרה, מעמיד את הטפח בקצה אחת הדפנות מקביל לדופן השניה. (94)

אמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב:

רבי סימון, ואיתימא רבי יהושע בן לוי חלק ואמר: **עושה לו דופן רחב טפח שוחק**, טפח שיעורו ארבע אצבעות, וטפח שוחק הפירוש שאין מודדין את הטפח בארבע אצבעות הנוגעות זו בזו, אלא רפויית מעט שהן טפח ומשהו.

א-ת ויעמידנו לטפח כנגד ראש תור?!

והיינו, שלא יעמיד את הטפח בזוית ישרה מקביל לדופן השניה, אלא באלכסון סמוך לדופן האמצעית, כשהוא מוטה כלפי קצה הדופן השניה, [כמין משולש]. (95)

ומעמידו בפחות משלשה טפחים סמוך לדופן. (97)

ומדבריהם מוכח, שלמדו כי אין הטפח מונח בסמוך ממש לדופן האמצעית, אלא אור מפסיק ביניהם, שהרי כל קושייתם לא היתה אלא משום שהאור שמשני צידיו מבטלין אותו.

ומהר"ם כתב: דאף רש"י כוונתו כפירוש זה, ולא כפי שהבינו הראשונים בדבריו, שיש להעמיד את הטפח בסמוך ליוצא ממש. והמאירי פירש "ראש תור" כעין דיומד — זוית ישרה, ומעמידה במקביל לזוית הנוצרת משתי הדפנות השלימות, כך שנעשית היא כסוכה שלה ארבע דפנות. וראה עוד בילקוט מפרשים.

96. אף שבדרך כלל הכוונה בשתיקה שמודה הוא לדברים שנאמרו, מכל מקום כאן שכל האמוראים להלן סברו כרב, משמע ששתק משום דלא חש לדבריהם, ריטב"א.

97. בתוספות [ז ב ד"ה סיכך] מבואר, כי זה שצריך לעשות טפח שוחק, ולא די בטפח רגיל, הוא רק מדרבנן, אבל מדאורייתא היה די בטפח

"למחסה ומסתור" הרי שתיים, "מזרם וממטר" עוד שתיים, ורבנן אמרי מזרם וממטר אחת. והעירו האחרונים: הרי לדעת רש"י, דופן שלישית טפח, ואיך מועיל אותו טפח כמחסה מזרם!?

94. כן פירש רש"י. אבל הרמב"ן במלחמות והריטב"א בפירושו הראשון כתבו, שהיוצא הוא סוף הדופן הארוך, וכנגדו מעמיד את הטפח בריחוק מהדופן האמצעית.

95. כן פירש רש"י. אבל הרמב"ן במלחמות והריטב"א פירשו: מעמידין את הטפח בריחוק משתי הדפנות באלכסון ביניהם, כעין משולש. וכן נראה שהבינו התוספות, דמקשו מדוע לא בטל אותו טפח באויר שמצדדיו, כמו שמצינו בכמה מקומות במסכת עירובין דאחי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה!?

ומתרצים התוספות, דהיא גופא חדשה תורה, שאין האויר מבטל את הטפח מתורת מחיצה.